

VIDUSĀZIJA

ES 2007. gada stratēģija Vidusāzijai pēdējoreiz tika pārskatīta 2015. gadā. Tās mērķis ir panākt stabilitāti un labklājību, vienlaikus atbalstot atvērto sabiedrību, tiesiskumu, demokratizāciju un sadarbību energoapgādes drošības un diversifikācijas jomā. Parlaments ir uzsvēris cilvēktiesību, labas pārvaldības un sociālās attīstības svarīgo nozīmi. Šajā reģionā attīstības un demokrātijas līmeņi ir ļoti atšķirīgi, un ES attiecīgi veido savu pieeju. Ir sagaidāms, ka līdz 2019. gada vidum tiks saņemts priekšlikums jaunai stratēģijai.

JURIDISKAIS PAMATS

- Līguma par Eiropas Savienību (LES) V sadaļa: “Ārējā darbība”;
- Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 206. un 207. pants (tirdzniecība) un 216.–219. pants (starptautiski nolīgumi);
- partnerības un sadarbības nolīgumi (PSN), kas aptver divpusējās attiecības, izņemot Turkmenistānu, ar kuru ir noslēgts pagaidu tirdzniecības nolīgums. Jauno pilnveidoto PSN ar Kazahstānu piemēro provizoriski, līdz to ratificē visas ES dalībvalstis. Tiek risinātas sarunas par pilnveidotiem PSN nolīgumiem ar Kirgizstānu un Uzbekistānu.

STĀVOKLIS REĢIONĀ

Vidusāzija ir neviendabīgs reģions politikas un ekonomikas ziņā. Jo īpaši Mongolijai, lai gan Parlaments uzskata Mongoliju par šā reģiona daļu, ir atšķirīga vēsture, ģeogrāfija un politika.

Kazahstānai un Mongolijai agrāk ir bijuši visaugstākie ekonomiskās izaugsmes rādītāji, un šīs valstis cenšas veidot ciešākas attiecības ar ES.

Mongolija un Kirgizstāna politikas jomā izceļas, jo šajās valstīs demokrātija ir vairāk attīstīta. Tomēr nesenie notikumi Kirgizstānā ir diezgan neskaidri un liecina, ka demokrātiskā attīstība un cilvēktiesību situācija ir nestabila. Dažādā mērā pārējās republikas – jo īpaši Turkmenistānu, kas ir viena no autoritārākajām valstīm pasaulē, – skar nopietni trūkumi cilvēktiesību jomā, vienlaikus nopietna problēma ir tiesu iestāžu neatkarības trūkums. Esot pie varas jaunajam Uzbekistānas prezidentam Šavkatam Mirzijojevam, kurš stājās amatā 2016. gadā, iekšējās izmaiņas, piemēram, vairāku politiski ieslodzīto atbrīvošana, atspoguļo dažas pozitīvas tendences. Kazahstānā 2019. gada martā atkāpās prezidents Nazarbajevs pēc tam, kad bija pie varas trīs gadu desmitus. Vēl nav zināms, vai un kā tas mainīs situāciju Kazahstānā.

Līdz nesenam laikam Vidusāzijas valstu savstarpējās attiecības kopumā bija vājas, kas izskaidrojams ar strīdiem robežu un resursu dēļ. Tomēr pēc Uzbekistānas vadības maiņas 2016. gadā situācija ir strauji mainījusies, paverot jaunas reģionālās sadarbības iespējas. Pirmā augstākā līmeņa sanāksme par reģionālo sadarbību starp Vidusāzijas valstu vadītājiem kopš 1990. gada notika Astanā 2018. gada 15. martā. Paredzēts, ka otra augstākā līmeņa sanāksme notiks 2019. gadā Uzbekistānā. Kopīgs problēmjautājums ir islāma ekstrēmistu darbības paplašināšanās un kaujinieku atgriešanās no Sīrijas un Irākas risks. Šo reģionu arī joprojām negatīvi ietekmē pašreizējais konflikts Afganistānā.

Visas Vidusāzijas valstis īsteno daudzvektoru ārpolitiku, tiecoties līdzsvarot attiecības ar Krieviju, Ķīnu, ES un ASV. Svarīgas ir arī attiecības ar Turciju un Irānu. Turkmenistānas nemainīgā neitralitāte ir pat guvusi ANO atzinību. Ir jāpiemin ES tirdzniecība, galvenokārt enerģētikas jomā, ar Kazahstānu un Turkmenistānu, un tā pieaug ar Uzbekistānu – galvenokārt pēc ES un Uzbekistānas Tekstilizstrādājumu protokola pieņemšanas, kurai Parlaments sniedza piekrišanu 2016. gada decembrī. ES arī pauda gandarījumu par Kirgizstānas, Tadžikistānas un Kazahstānas pievienošanos PTO.

Kazahstāna ir viena no Muitas savienības ar Krieviju un Baltkrieviju dibinātājām. 2014. gada maijā šīs trīs valstis nodibināja Eirāzijas Ekonomikas savienību, kam pievienojās arī Armēnija un kas stājās spēkā 2015. gada 1. janvārī. Kirgizstāna pievienojās 2015. gada maijā.

SPĒKĀ ESOŠIE NOLĪGUMI UN NOLĪGUMI, PAR KURIEM NOTIEK SARUNAS

2015. gada decembrī ES parakstīja jaunu pilnveidotu PSN ar Kazahstānu, kuram Eiropas Parlaments deva piekrišanu 2017. gada decembrī. Nolīgums provizoriski tiek piemērots kopš 2016. gada maija, līdz to ratificēs ES dalībvalstu parlamenti. Sarunas ar Kirgizstānu un Uzbekistānu par pilnveidotu PSN tika sāktas attiecīgi 2017. gada decembrī un 2018. gada novembrī. Abas valstis ir noslēgušas PSN ar ES, kas ir spēkā kopš 1999. gada. Tadžikistāna, kuras PSN ir spēkā kopš 2010. gada, 2018. gada novembrī pauda interesi sākt sarunas par jaunu divpusēju nolīgumu. Mongolijas PSN ar ES stājās spēkā 2017. gada novembrī. ES attiecības ar Turkmenistānu reglamentē 2010. gada Pagaidu nolīgums par tirdzniecību un ar tirdzniecību saistītiem jautājumiem, jo Eiropas Parlaments 1998. gadā parakstīta PSN ratificēšanai izvirzīja nosacījumu, lai pastāvētu sistēma, kurā iespējams pārbaudīt progresu cilvēktiesību jomā.

ES [2007. gada stratēģijas Vidusāzijai](#), kas pēdējoreiz tika pārskatīta 2015. gadā, mērķis ir panākt stabilitāti un labklājību, vienlaikus atbalstot atvērto sabiedrību, tiesiskumu, demokratizāciju un ciešākas sadarbības saites energoapgādes drošības un diversifikācijas jomā. Pēc Padomes 2017. gada jūnija [secinājumos](#) paustā lūguma augstais pārstāvis un Komisija 2019. gadā ierosinās veikt padziļinātu stratēģijas Vidusāzijai pārskatīšanu saskaņā ar 2016. gada ES globālo stratēģiju. ES īpašais pārstāvis Vidusāzijā ir rīkojis apspriešanās ar vietējiem dalībniekiem.

Naftas un gāzes eksports no Kazahstānas un Turkmenistānas var nākotnē izrādīties nozīmīgs Eiropas Savienībai. Eiropas Savienībai nozīmīgs jautājums bija Starptautisko drošības palīdzības spēku (*ISAF*) izvešana no Afganistānas 2014. gada beigās – lai gan valstī paliek no dažiem tūkstošiem kareivju sastāvoši ASV un NATO spēki. 2013. gadā tika sākts ES un Vidusāzijas augsta līmeņa dialogs drošības jomā. ES delegācijas ir visās Vidusāzijas valstīs, izņemot Turkmenistānu, kurā ES plāno 2019. gadā izveidot pilntiesīgu delegāciju. ES nesen atvēra delegāciju Mongolijā.

Vidusāzijas valstis saņem finansējumu no [Attīstības sadarbības instrumenta](#) (ASI): 1 028 miljoni EUR laikposmam no 2014. līdz 2020. gadam (pieaudzis salīdzinājumā ar 750 miljoniem EUR laikposmam no 2007. līdz 2013. gadam), kas ietver gan divpusējās palīdzības, gan reģionālās programmas (360 miljoni EUR). Palīdzības uzmanības centrā ir izglītība, reģionālā drošība, ilgtspējīga dabas resursu apsaimniekošana un sociālekonomiskā attīstība. Kazahstāna vairs nav tiesīga pretendēt uz ASI divpusējām sadaļām, jo 2014. gadā tā ieguva valsts ar vidēji augstiem ienākumiem statusu, bet tai joprojām ir pieejamas reģionālās programmas. Turkmenistāna šo statusu varētu saņemt nākotnē. [Eiropas Demokrātijas un cilvēktiesību instruments](#) (*EIDHR*) darbojas visās valstīs, izņemot Turkmenistānu, kur pilsoniskās sabiedrības organizācijas ir pārāk mazā skaitā, pārāk vāji organizētas un pakļautas pārāk stingrai kontrolei.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

A. Pieņemtās nostājas (rezolūcijas)

- Parlaments [2016. gada aprīlī](#) atbalstīja ES stratēģiju Vidusāzijai, bet aicināja to vairāk koncentrēt.
- Attiecībā uz Kazahstānu Parlaments deva piekrišanu pilnveidotai PSN 2017. gadā un atzinīgi vērtēja šīs valsts iestāšanos PTO 2015. gadā. Parlaments arī norādīja, ka politikas, sociālajā un ekonomikas jomā tas izmantos principu “lielāks atbalsts lielākām reformām”. Parlaments [2019. gada martā](#) pauda bažas par cilvēktiesību stāvokli Kazahstānā.
- Parlaments 2010. gadā pieņēma rezolūciju, solidarizējoties ar Kirgizstānu pēc vardarbīgajiem nemieriem valsts dienvidu daļā. [2015. gadā](#) tas pauda bažas par Kirgizstānas sagatavotajiem NVO reģistriem un par tās LGBTI “propagandas” likumu projektiem. [2019. gada janvārī](#) tas sniedza ieteikumus sarunām par jaunu divpusēju nolīgumu.
- Attiecībā uz Tadžikistānu Parlaments 2009. gadā piekrita noslēgt PSN, bet pieprasīja veikt uzlabojumus cilvēktiesību, korupcijas novēršanas, veselības un izglītības jomā. Parlaments [2016. gada](#) rezolūcijā pauda bažas par cilvēktiesību situācijas pasliktināšanos Tadžikistānā, jo īpaši attiecībā uz ieslodzītajiem pārliecības dēļ.
- Parlaments vairākkārt ir paudis bažas par stāvokli cilvēktiesību jomā Turkmenistānā un attiecīgi ir līdz šim nobloķējis PSN stāšanos spēkā. [2019. gada martā](#) tas izklāstīja ieteikumus, kas jāizskata, pirms tas apsvērs iespēju sniegt piekrišanu.

- Parlaments 2016. gada decembrī apstiprināja ES un Uzbekistānas tekstilizstrādājumu protokolu pēc šīs valsts efektīvas apņemšanās ciešā sadarbībā ar SDO izskaust bērnu darba izmantošanu ikgadējā kokvilnas ražas novākšanā. [2019. gada martā](#) tas sniedza ieteikumus sarunām par pilnveidoto PSN.
- Parlamenta paziņojumi par Mongoliju galvenokārt saistīti ar ekonomikas jautājumiem, bet skar arī valsts attīstību un iedzīvotāju vajadzības, kas saistītas ar ekstrēmajiem klimatiskajiem apstākļiem. Parlaments [2017. gadā](#) deva piekrišanu ES un Mongolijas PSN.

B. Parlamentu sadarbība

Parlamentārās sadarbības komitejas (PSK) katru gadu rīko sanāksmes ar lielāko daļu Vidusāzijas valstu. Parlamenta deputāti pārrauga nolīgumu īstenošanu un tīpašu uzmanību pievērš cilvēktiesību jautājumiem, politiskai vardarbībai, sadarbībai ekonomikas un attīstības jomā un vēlēšanu norisei. Pēc tam, kad ir stājies spēkā PSN ar Mongoliju, Parlaments pieprasa izveidot PSK, kas nozīmētu, ka Turkmenistāna paliek vienīgā valsts bez šādas struktūras. Tomēr notiek starpparlamentārās sanāksmes ar Turkmenistānu.

C. Vēlēšanu novērošana un demokrātijas veicināšana

Sakarā ar politiskās attīstības atšķirīgo līmeni un ārkārtīgi mainīgo demokratizācijas līmeni Vidusāzijā Parlaments nav pastāvīgi piedalījies vēlēšanu novērošanā šajā reģionā.

- Tadžikistānā un Kirgizstānā Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību biroja (EDSO DICB) misija, kurā bija iekļautas Eiropas Parlamenta delegācijas, novēroja 2015. gada parlamenta vēlēšanas šajās abās valstīs un 2017. gada prezidenta vēlēšanas Kirgizstānā. Attiecībā uz Tadžikistānu tā izdarīja negatīvus secinājumus, bet tās konstatējumi attiecībā uz Kirgizstānu bija pamudinošāki.
- Kazahstāna neregulāri atsevišķās reizēs ir aicinājusi Parlamentu novērot vēlēšanas. EDSO DICB ir regulāri atklājis nopietnus trūkumus.
- Eiropas Parlamenta delegācija veica novērošanu Mongolijas prezidenta vēlēšanās, kas notika 2017. gada jūnijā–jūlijā, un atzīmēja, ka valstī attīstās stabila demokrātija.
- Uzbekistāna un Turkmenistāna ne reizi nav aicinājušas Parlamentu novērot vēlēšanas.

Fernando Garcés de los Fayos / Michal Jiráček
05/2019

